

Podgorica, 25. septembra 2006. godine

Veselin Vukotić

www.vukotic.cg.yu

Globalizacija nacionalne države Kako je ne-osvajanje postalo moć?

Što je ključni uzrok, a što ključne posljedice globalizacije?

Ključni uzrok globalizacije je potreba slobodnog kretanja kapitala u svjetskim granicama.

Ključna posljedica globalizacije je transformacija do nestajanja klasične nacionalne države.

Što znači i jedno i drugo u kontekstu regionalnih, balkanskih integracija i način razmišljanja na ovim prostorima?

Globalizacija je danas sinonim za svjetsko tržište i svjetsku privredu. Ali, mnogo je važnije shvatiti da globalizacija dovodi do **promjena u moći na svjetskoj i nacionalnoj pozornici**. Globalizacija, umjesto stare igre moći evoluciono uspostavlja pravila nove igre moći.

U okviru te nove igre moći ključnu poziciju ima kapital, odnosno investicije i multinacionalne kompanije! Otkuda kapitalu ta mega-moć? U jednim istočnoevropskim novinama je na početku perioda tranzicije osvanuo naslov: „Opraštamo krstašima i očekujemo investitore.“ Odnosno zaboravljamo sva neprijateljstva, bavimo se biznisom! Zapravo u ovom stavu počinje i ima korijena jedna druga moć-moć kapitala umjesto npr. vojne moći, političke moći odnosno imperijalističke i kolonijalne moći, koja je bila u osnovi predglobalizacijskog perioda.

Dok je ranije vladala misao da treba izbjeći ulazak stranaca i stranih kompanija radi zaštite sopstvene države i ekonomije, danas postoji strah od nedolaska investitora. U ranijoj igri moći sredstvo prisile je bilo prijeteći ulazak, danas je to prijeteći nedolazak investitora ili njihov prijeteći odlazak. Dolazi se u situaciju kada je samo jedna stvar gora od mogućnosti da vas pregaze multinacionalne kompanije: mogućnost da vas zaobiđu i ne-pregaze!

Sada se nova moć ne zasniva na prisili, na ultimatumu za nametanje sopstvene volje drugima. Zato je ona više dinamična, a manje statična, odnosno ona je pokretljivija, budući da je nezavisna o mjestu i državi, već je „globalno efikasna“. Tako sada glavna poluga moći svjetske privrede i svjetskog tržišta jeste da se negdje u nekoj zemlji nešto ne čini, ne investira, a da se to ne mora javno opravdavati.

Kristalizacijsko jezgro globalne privredne moći (svjetskog tržišta) ne čini imperijalizam (osvajanje) već i ne-imperijalizam (neosvajanje). Sve se ovo događa mimo kontrole organa demokratije, parlamenta, vlade. Nije potrebna ni vojna mobilizacija. Svjetska privredna moć počiva danas, upravo na suprotnom od onoga od čega svoju snagu crpi nacionalna država: demokratskim izborima, javnoj legitimnosti i monopolu nad sredstvima prisile. Nasuprot tome, formula moći transnacionalne privrede glasi: Namjerno ciljano ne-osvajanje. Upravo to „ne“ koje je nevidljivo, neprisilno, ali svuda prisutno nikoga ne obavezuje na pristanak. U tome i danas jeste njegova mega-moć! Istina, ovdje neću da otvaram već vidljivi konflikt između nepolitičnosti svjetskog tržišta i političnosti nacionalnih država.

U krajnjem, kako i ističe Albert Hiršman mega moć svjetske privrede prema nacionalnim državama se zasniva na opciji izmještanja (exit opciji) koju je kapital osvojio u digitalnom prostoru (ne-

teritorijalnom). To je iskustvo aktuelno, ali prijete isključenjem države sa svjetskog tržišta, koje svi, svuda na svijetu, uključujući i Balkan, moraju shvatiti.

Opcija izmještanja uspostavlja konkurenciju između država prema globalnim investitorima i tokovima kapitala. Ovo za posljedicu ima da se od klasičnih nacionalnih država, koje su bile primarno vojni konkurenti (zar s jedne i druge strane granice nije vojska) nastaju konkurentske države u oblasti ekonomije i tržišta. Ključ moći više nije vojna snaga, već položaj pojedine države na svjetskom tržištu. To znači da vladavinu svake države (i unutrašnju i spoljnu političku) treba posmatrati dominantno kroz prizmu svjetskog tržišta.

„Kao da između vojne logike državne moći i ekonomske logike državne moći postoji velika analogija. Snazi topova i raketa odgovara oblik i efikasnost investicija. Odlučujuća razlika je u tome što prijetnja da se neće pucati povećava moć, razvoj novih proizvoda i usluga ravan je razvoju novih oružja. Ogranci velikih firmi u mnogim zemljama zamjenjuju vojne baze i diplomatsku mrežu.“ (U. Beck).

Očigledno je da umjesto ranijeg hladnog rata ili ideološkog rata sada imamo jedan globalizacijski diskurs (prizmu, optiku).

Sve ovo ima posljedica i na sadržinu moći nacionalnih država. Odnosno, to izaziva nužnost da se promjeni naš način shvatanja nacionalne države. Zapravo, kako ističe Maks Veber državna vlast počiva na a) prisili, b) vojnoj snazi i intervenciji, c) demokratskom konsenzusu, d) instrumentalizaciji nacionalnog državnog prava.

Sve ove „bitne odrednice“ državne vlasti počivaju na teritorijalnom principu, odnosno sve se ovo obavlja i dešava na teritoriji te države! Izvan te teritorije ta moć ne postoji! Ta teritorija je, sa stanovišta vlasti, politički prostor! Polazi se od toga da vlast uvijek i nužno počiva u konačnom na raspolaganju prisilom. Trocki je kazao: „Svaka država počiva na prisili.“ Maks Veber tom dodaje „To je zaista istina“ (prema U. Beck). Prisila i teritorijalnost ograničavaju moć države, jer je slabost prisile da je ona nefleksibilna!

Međutim, svjetska privreda počiva na deteritorijalnom principu. Umjesto moći na ograničenoj teritoriji sada postoji moć na ne-ograničenoj teritoriji. Ta moć se ne zasniva na prisili, kao što se zasniva kod nacionalne države. Ona se zasniva na količini investicija, odnosno na bogatstvu kojim raspolaze akteri u svjetskoj privredi. Za razliku od prisile koja se može primjeniti samo negativno, tj. u smislu kazne, bogatstvo dozvoljava i nagrađivanje i kažnjavanje, ima i pozitivnu i negativnu dimeziju. Uz to, kada se bogatstvo povećava sa efikašnošću i znanjem, onda ono potiče fleksibilnost ekonomske moći. Znanjem se bude nove potrebe, stvaraju nova tržišta, mjenjaju ciljevi, razvijaju nove tehnologije, od neprijatelja prave prijatelji. „Znanje je moć.“ (F. Bekom) Tako se bogatstvu dodaje još jedan element koji povećava njihovu globalnu mega-ekonomsku moć!

Međutim, moć se može shvatiti i na još jedan način, prisutan u socijologiji (Richard Swedberg). Moć je i sam način razmišljanja! Paradigma kojom se služe ljudi tokom svog razmišljanja i rada. Stoga je moć nešto što nije posjed (kao npr. imovina) već je prisutna u društvenom djelovanju. To je nevidljivo shvatanje svijeta ugrađeno u identitet svake osobe pojedinačno. Tako je moć prijetećeg neinvestiranja danas sveprisutna. I kako Beck kaže globalizacija nije opcija. Globalizacija je ničija vlast! Niko lično nije započeo globalizaciju, a niko je lično ne može ni zaustaviti i niko nije odgovoran. Riječ globalizaciju možemo prevesti kao organizovanu neodgovornost, kaže Beck.

Ako pokušamo da potražimo nekoga da mu se žalimo, da nekoga tužimo, nema takve adrese u svijetu. Nema institucije, nema telefonskog broja, nema ni takve e-mail adrese. Kao da se svako osjeća žrtvom globalizacije, a ne kao njen počinitelj. Da li neko misli da su gospodari savremenih koncerna mirni? Jesu moćni- ali nisu mirni! Zapravo oni znaju da na vrhu svi imaju dovoljno mjesta- ali ne i mjesta za sjedenje! Taj nemir dolazi od njihovih vlasnika i stakeholdera, prije svega potrošača! Što više taj diskurs o globalizaciji prožima sve kapilare društvenog života, to postaju moćniji akteri i strategije svjetske privrede, kao i pojedinci koji ih provode.

Prema tome, nacionalna država gubi klasičan oblik moći i dobija neki drugi. Ovdje bih istakao sve veću prozornost državnih granica, sve veću propustljivost državnih granica. Državna granica ne smije biti brana toku kapitala! Ona mora da omogućava protok odnosno mobilnost ljudi i faktora proizvodnje. Globalizacija ubrzava život! Sve se ubrzava putem savremene tehnologije! Kao što piše Gidens danas se došlo do „ukidanja prostora vremenom“ što omogućavaju novi komunikacioni mediji! Što je onda uloga granica? Da li je granica, opet shvaćena u klasičnom smislu, samo znak podjela? Zar globalizacija ne traži život na granici, a ne unutar granica? Zar granica ne treba da bude prozirna kao švajcarski sir? Zašto nacionalne države treba da izgube „protekcioniistički refleks“?

Znači, u ovom dijelu rada sam ukazao na to da je danas: a) moć globalizacije nevidljiva i ona se ne sastoji u bilo kakvoj prisili već svaka država ima slobodu izbora da li će ili ne otvoriti se za ulazak kapitala, b) da slobodan protok kapitala i moć kapitala nadvladavaju moć države zasnovane na teritorijalnom principu i granicama-zidovima!

Da li je moguća unutrašnja globalizacija Balkana?

Vjerujem da je većina čitalaca prethodni dio teksta čitala kao neko jednostavno i svakom poznato štivo. Uz to, većina se sa tim slaže! Ono što je možda najtragičnije jeste i to što će se možda čak i većina pitati u čemu je tu problem? To je samo potvrda da danas većina ljudi, među njima i ekonomisti, ne shvata da globalizacija nije nikakav dobroćudni i melemni proces i da svima donosi poboljšanje situacije. U krajnjem ona otvara jedno ključno pitanje: pitanje nove distribucije moći, nove preraspodjele moći unutar i između nacionalnih država!

Globalizacija otvara tu novu igru moći u kojoj stare igre postaju nestvarne, čak i ako se ta stara igra i igra! U svakom slučaju stara igra sama (ona ima mnogo imena, npr. nacionalna država, „nacionalno industrijsko društvo“, „nacionalni kapitalizam“ ili „nacionalna socijalna država“) više nije moguća. Igra u okviru nacionalne države i na području njene teritorije je relativno jednostavna. To je kao navigacija broda na jezeru! Ali, igra globalne moći je kao navigacija broda na okeanu! U globalnoj igri moći uvijek se javljaju neki novi (do tada nepoznati) igrači, novi ulozi, nova pravila, novi resursi, nove inovacije, nove protivurječnosti i konflikti. Mnogo toga je nepoznato. Dolazi do izražaja Hajzenbergov princip neodređenosti! Ništa više nije ni u naznakama poznato i malo toga je sigurno. Međutim, u dosadašnjoj političkoj igri „nacionalne (socijalne) države“ kao osnovni cilj se smatrala sigurnost za sve. Politički cilj „socijalizacije razvoja“ bio je u nacionalno homogenoj državi postići najveću mjeru socijalne jednakosti. Međutim, kulturna raznolikost i socijalna nejednakost i dalje postoji. Istovremeno, u nacionalnoj državi vlast je građanima mogla raditi što je htjela! Danas je etničko čišćenje međunarodni problem i izvor međunarodnih intervencija.

Sve ovo ima za cilj da skrene pažnju da je prvi korak u globalizaciji Balkana u promjeni načina razmišljanja i prije svega shvatnja nacionalne države i državnih granica u kontekstu globalne igre moći. Odnosno, ključno je da li vodeći politički akteri i elita (nosioci sadašnje moći) hoće da pristanu na

novu preraspodjelu na koju ne mogu diskreciono uticati i u kojoj se izlažu opasnosti da izgube ili umanje svoju moć? Priče o tehnikama (ugovori o slodobnoj trgovini i sl) tek poslije toga dolaze na red! Međutim, mi smo danas zarobljeni pričama o tehnikama! Ali kada se tehnike nasukaju na grebene moći, tada ponovo konstatujemo da treba mjenjati tehnike, a ne strukturu moći i sistem koji proizvodi tu moć!

Da li je uprkos i prošlosti i sadašnjosti, uprkos tradiciji, kulturi, ratovima, podjelama, palanačkom duhu, mišljenju otpornom na promjene moguća globalizacija unutar Balkana, odnosno da li je moguća nova preraspodjela moći unutar i između balkanskih država (jer stvari treba nazvati pravim imenom)?

Možda je ovo prilika da se podsjetimo na jedno pismo koje je Benjamin Franklin (državnik i diplomata) 1787. godine uputio svojim prijateljima u Evropi: „Šaljem Vam predložen novi federalni Ustav za američke države. Četiri mjeseca sam saradivao na konvencijama koje su izrodile ustav. Ako bude imala uspjeha, ne znam zašto ne biste u Evropi ostvarili namjeru dobrog (francuskog) kralja Henrika IV tako da i vi osnujete federalnu uniju i veliku republiku svih vaših raznih država i kraljevstva i to pomoću slične konvencije, jer i mi smo morali međusobno pomiriti mnoge interese“ (prema U. Beck). U martu 2002. godine - 215 godina kasnije nastala je „brisleska konvencija“. Bez obzira na razlike između nastanka SAD i EU u osnovi i danas kao i onda se radi o pitanjima kako treba organizovati zajednicu koja prelazi okvire države i državnih granica.

Zar i ovo ne može biti argument za ubrzavanje unutrašnje globalizacije zapadnog Balkana?

Da li se isti principi i kriterijumi nastajanja EU mogu primjeniti i na unutrašnju globalizaciju Balkana?

Da li je moguće ugraditi američki san i u instituciju Zapadnog Balkana? Američki san kaže: „*Možeš postati neko drugi. Nisi determinisan porijeklom, staležom, bojom kože, nacijom, religijom niti polom.*“

Zašto i mi na Balkanu ne shvatimo da možemo biti neko drugi?

Kolika je cijena ako ne shvatimo da možemo biti neko drugi?

Cijena će biti da će nas mega ekonomska moć, nevidljivo i postepeno, ubiti! Vratiti na put nazadovanja i siromaštva!

Izbjegavaće nas svjetski kapital i sve ono što u tehničkom smislu on sobom nosi u pogledu tehnologije, nauke i istraživanja.

Da li se na Balkanu može **razvijati država od nacije**? To je pitanje koje je u osnovi globalizacije. Ono znači da nacionalna suverenost nije karta na koju se sve samo po sebi dobija, karta koja je dovoljna za razvoj! Ne! Nacionalna suverenost sve više postaje dio tzv. kooperacijske suverenosti.

Dok nacionalna suverenost i njeno čuvanje od stranaca, shvaćena kao jedina poluga razvoja vodi do toga da tu država izbjegava kapital, ograničena suverenost, odnosno kooperacijska suverenost suštinski povećava moć države. Zapravo, kad vlade dogovore državno pravne obavezujuće sporazume ili se priključe EU i udruže u nove nadnacionalne zajednice, tada svaka vlada djeluje u „nadmacionalnom prostoru“ zato što preuzete obaveze traže od svih ispunjavanje. Tako se i država počinje globalizovati kao multinacionalne kompanije.

Da li je ova logika odvajanja države od nacije bliska načinu razmišljanja na Balkanu? Ovo tim prije što je Balkan „izbjegao“ period reformacije iz 16. i 17. vijeka, odnosno period kad se država odvajala od crkve. Zapravo, odvajanje države od crkve, koja je više vjekova bila osnova kolektivismu ljudi, bila je takođe traumatična! Sličnu traumatološku snagu ima i današnja reformacija odvajanja države od nacije, jer je nacija u posljednja dva vijeka bila stožer kolektivismu! Istorija nas uči da su upravo države koje su prve prihvatile odvajanje crkve od države imale i najbrži ekonomski razvoj (Engleska, Holandija, Njemačka,...). Da li i ta istorijska pouka ima snagu na Balkanu?

Da li bi sa priznanjem globalne mega-ekonomske moći svjetske privrede i kapitulacije pred njom, mogli da uđemo u područje koje bi oslabilo našu strast za podjelama, zatvaranjem i sukobima? Mega moć kapitala svoj razvoj dužuje prije svega novim informacionim i tehnološkim mogućnostima, skraćivanju vremenskih horizonata i ukidanju udaljenosti! Slikovito govoreći država ima korijene, a investitori krila! Ta nova asimetrija ukorijenjenog (statičnog) i krilatog (dinamičnog) oblika moći omogućuje neratničko osvajanje svjetske privrede. Prisjetite se Imanuela Kanta: „Trgovački duh je taj koji ne može postojati sa ratom i koji se prije ili kasnije nametne svakom narodu“! Da li bi Kantova teza o vječnom miru u svijetu mogla da važi i na Balkanu?

Vjerovatno, opet će većina čitalaca reći da ne vidi u čemu je problem! Zašto sve ovo ne može jednostavno da se postigne na Balkanu?

Pošto se uvijek slažemo na nivou principa, testirajte snagu te ideje na jednoj maloj balkanskoj zemlji – Crnoj Gori i pokušajte da odgovorite na pitanje da li je te predloge moguće realizovati u realnoj politici. O tom globalizacijskom reflektoru koji obasjava Crnu Goru – u nekom od narednih brojeva „Indeksa“!